

BUTLLETI

DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any XIII

Maig 1989

Nº 48

La relació sitgetana amb Amèrica

(continuació)

DAVID JOU I ANDREU

Notícies fragmentàries i disperses deixen entreveure encara la presència sitgetana a Amèrica, especialment, de manera molt particular, a les províncies orientals de Cuba. Segons comunicació del professor Jordi Maluquer de Motes, a Santiago de Cuba, en el període 1841-1849, dels 635 comerciants catalans registrats, 174 són sitgetans. Però no és fins a l'aparició de la premsa local que tornem a tenir-ne notícies, més o menys superficials però freqüents. Hem fet referència a la «*Revista Subureense*», que va tenir pocs mesos de vida, però a partir de l'any 1886 la publicació del setmanari «*El Eco de Sitges*» permet resseguir, amb certa continuïtat, els passos dels emigrants locals pel Nou Continent.

SEGONA ETAPA: L'EMIGRACIÓ (1810-1936)

Hem vist que les guerres del tombant del segle XVIII, ultra produir un gran període d'instabilitat i de perills va donar lloc a una certa transformació en el desenvolupament del comerç amb Amèrica. Els primers comerciants eren homes fets, generalment casats, als quals el «*Reglamento i Aranceles*» exigia per a obtenir permís per passar a Amèrica la prèvia autorització escrita de la seva esposa, o dels seus pares en el cas de no ser casats, i al mateix temps quedaven obligats a retornar a Espanya en un termini de dos anys. A conseqüència de les guerres, les estadades a Amèrica foren més llargues, les comunicacions amb Espanya difícils, perilloses i escasses. Quan es reprengueren les relacions amb normalitat, els negocis sitgetans a Amèrica s'havien arrelat, estabilitzat i havien pres un altre caire.

Per tant, a partir de la normalització política, econòmica i de comunicacions al final de la guerra, són els fills d'aquells comerciants instal·lats a Amèrica els que surten de Sitges per tal de rellevar o ajudar els seus pares o familiars a regentar els establiments o negocis. Els plantejaments, doncs, havien canviat. En aquesta segona part de la relació sitgetana amb Amèrica l'emigració fou en general valorada molt negativament, tant pels governants locals com pels comentaristes de l'època. En el mes de maig del 1861 l'Ajuntament de Sitges es queixa de les quintes i de l'emigració a Amèrica, «*obligando a los mismos [els joves] a ausentarse aunque no sea ésta su inclinación, resultando que dentro breve tiempo quedará abandonada la agricultura e industria con la pérdida de la mejor juventud*».

Segons Costa i Molet, fundador de la ja esmentada «*Revista Subureense*», la causa principal i el vertader origen de la decadència de Sitges és «*la emigración a las Américas...*», perquè «*la patria pierde inteligencias y brazos y cuanto más aumenta la emigración más se la*

hunde y abate». De fet, continua afirmant, els joves neguen la seva contribució a la pàtria marxant cap a Cuba, de vells retornen carregats de xacres i moltes vegades desenganyats per les adversitats de la vida, i per tant amb poques possibilitats de col·laborar a l'obra comuna. Per tant, els considera «*ramas marchitas, frutos perdidos del árbol del progreso*» (1877). En termes similars s'expressa també «*El Eco de Sitges*», i de manera concreta, en un article titulat «*Nuestra decadencia*» (1888), on, analitzant les raons de la despoblació de la vila, observada en les últimes revisions del cens, acaba dient: «*Esta inmensa multitud que marchó a América se hubiera empleado en otras vías, en otras carreras y su inteligencia y su buen criterio, tendrían mejor recompensa*».

Malgrat tot, aquestes opinions expressades per la premsa local, varen produir molt pocs efectes pràctics, com queda reflectit de manera evident en les corresponents estadístiques. La pròpia reiteració de les opinions ho confirma. I és que, simultàniament, en els mateixos diaris d'aquella època trobem notícies de profundes crisis industrials i agrícoles a casa nostra, i freqüents disposicions oficials reglamentant, i en molts casos facilitant, l'emigració. Per altra part, les mateixes «*Noticias de Cuba*», publicades amb constància pel setmanari «*El Eco de Sitges*», diuen freqüentment que per manca de braços no es poden portar a terme moltes explotacions agrícoles o mineres a Cuba o Puerto Rico. L'emigració a Amèrica, a més, no era un fet aïllat, concret i circumscrit a Sitges i Cuba. Són centenars de milers els emigrants de tot Europa, en especial dels països amb més dificultats econòmiques i socials, que es traslladen a Amèrica entre els anys 1870 i 1920.

A Sitges, doncs, ultra la manca d'adequades possibilitats de treball per a absorbir els excedents demogràfics, hi havia un costum, una tendència, gregària si es vol, de seguir el camí que havien seguit els altres veïns, els altres parents. Totes les famílies sitgetanes tenien, com a mínim, un dels seus membres a Cuba o Puerto Rico.

A Cuba, un considerable augment de la població, originat tant pel creixement vegetatiu com per les constants aportacions immigratòries, la crisi econòmica dels anys trenta amb la subsegüent caiguda vertical dels preus del sucre i de la producció de canya, i el poc afortunat govern del general Machado, originaren unes condicions poc propícies per a atreure immigrants. Aquestes circumstàncies coincidirien amb un lleuger creixement econòmic a Catalunya, que en substitució dels bons consells de la premsa local proporcionaren altres possibilitats pràctiques que convertiren l'emigració dels sitgetans en innecessària.

LES SORTIDES DE SITGETANS CAP A AMERICA

El període que tractem d'estudiar en aquest treball, està emmarcat entre els anys 1778 i 1936. La primera data que obre el període, no tan sols significa l'obertura oficial i efectiva del comerç lliure amb Amèrica, com ha remarcat la majoria dels autors, sinó que també en el camp que hem escollit, la vila de Sitges, no existeixen fins aquest moment documentació ni referències que ens acreditin la sortida de sitgetans, o la seva presència en el Nou Continent. La data final del període es justifica per una part perquè l'emigració a Amèrica en aquells dies anava camí d'extingir-se totalment. Per altra part, el trauma que va produir-se a Catalunya a partir del mes de juliol de 1936, va representar un canvi radical en tots els plantejaments de la vida del país. Així mateix, les accions violentes que varen portar-se a terme com a conseqüència d'aquells fets, significaren la desaparició i la pèrdua d'una considerable porció de papers, d'arxius i de documents, alguns de valor incalculable, i que sens dubte ens deixa amb molts buits en la descripció i en el coneixement de la relació històrica entre la vila i Amèrica.

Aquest període de 158 anys s'ha dividit en tres èpoques, condicionades simplement per les possibilitats documentals i d'informació que tenim a l'abast. En síntesi, el treball consisteix a haver aplegat totes les dades numèriques relatives a la sortida de sitgetans cap a Amèrica i a comparar-les sempre que ha estat possible amb el creixement natural o vegetatiu de la vila, amb el propòsit de mesurar objectivament el seu valor, que creiem, jutjant els resultats obtinguts, considerable.

Fonts d'informació

Pel que fa a les sortides, la primera de les tres èpoques es basa en la informació aplegada

a les pàgines dels manuals del notari de Sitges Joan Pau Ferrer i Sala. La segona en les dades extretes del «*Registro de Pasaportes*». Ambdós documents existents a l'Arxiu Històric. La tercera i última època es basa en l'abundosa i detallada informació i noticiari publicat per «El Eco de Sitges» entre els anys 1886 i 1936. Les dades demogràfiques de naixements i defuncions tenen el seu origen en el llibre parroquial, per més que els corresponents al període de la segona època són els facilitats per una conferència del Dr. Serramalera, pronunciada a la Biblioteca «Santiago Rusiñol» el mes de febrer de 1983. Els referents a la tercera època són els publicats any per any en la col·lecció d'«El Eco de Sitges».

Conclusions

Com a comentari a les xifres obtingudes en aquest treball, caldria destacar en primer lloc l'augment progressiu de les sortides d'emigrants, en relació amb el creixement vegetatiu de la vila, a través de les tres diferents èpoques estudiades. En la primera època, 1784-1796, les sortides representen el 28,93 % del creixement, en la segona època, 1840-1851, signifiquen el 79,18 % i en la tercera i última, 1890-1935, les sortides arriben al 95,73 %. Vegem-ho:

Cens de població		Valoració de les sortides			
Any	Habitants	Període	Creixement	Sortides	%
1787	3.495	1784-1796	598	173	28,93
1822	3.458	1840-1851	317	251	79,18
1887	3.270				
1900	3.167				
1910	3.215				
1920	3.769	1890-1935	1.430	1.369	95,73
1926	4.748				
1930	6.495				

Amèrica i els sitgetans (5)

PERE SERRAMALERA I COSP

CAPÍTOL III (continuació)

16 de febrer. En la iglesia parroquial... «quondam» ANTONIA MIRÓ i BASCÓS, natural de dita parròquia, filla d'Anton Miró, comerciant i de Caterina Bascós, casats, muller de Francisco Puig, que d'edat ... anys «morí en La Habana als 11 d'octubre de 1813; dit dia se li cantaren... amb assistència de 30 presbíters» (id. id. id. fol. 141 v.).

20 d'abril. En la iglesia... «quondam» JOAN MESTRE i CARBONELL, natural de dita parròquia, fill de Tomàs Mestre i de Maria Carbonell, casats, marit que era de Teresa Romeu «que d'edat de 40 anys, morí en lo que fou apressat lo bergantí «Palafox» per los revoltosos de Cumanà en la revolució de 1813 segons las cartas vingudas des de allí; dit dia se li cantaren... amb assistència de 13 presbíters» (id. id. id. fol. 146).

26 d'abril. ... «quondam» PAU ARTIGAS i VILA, comerciant, natural de dita parròquia, fill de Pau Artigas i Maria Vila, casats, marit que era de Rita Matas que d'edat ... anys «fou mort per los revoltosos de Cumanà, segons carta de

avis que des de Puerto Rico envià en fecha 16 de novembre de 1813, l'únic que se escapà de las mans d'aquells barbaros, que és lo patrici Josep Anton Mestre i Roig; dit dia... amb assistència de 12 presbíters» (id. id. id. fol. 146 v.).

18 de maig. En la iglesia... «quondam» CRISTÓFOL FIGUERAS i CARBONELL, solter, natural de dita parròquia, fill de Cristòfol Figueras i Josep Carbonell, casats, «que d'edat de 23 anys fou fusillat per los revoltosos de Cumanà en la revolució última, segons se asserix; dit dia se li... amb assistència de 20 presbíters» (id. id. id. fol. 147 v.).

18 de juny. ... «quondam» PAU PRATS i SURIA, natural de dita parròquia, fill de Isidre Prats i de Josepa Suria, casats, marit que era de Teresa Roig «que d'edat de 55 anys morí en Puerto Rico, segons relació que ha donat Pelegrí Vendrell (alias «lo Cocharococh») als... de... de 1812; dit dia se... amb assistència de 11 presbíters» (id. id. id. fol. 149 v.).

27 de juny. En la església... «quondam» MONT-SERRAT SAGARRA i FIGUERAS, patró, natural de dita parròquia, fill de Magí Sagarra i de Teresa Figueras, casats, marit que era de

Teresa Nadal, «que se creu morí ofegat amb tota la gent del seu llaüt en lo viatge que emprengué per Cádiz cap Amèrica...; dit dia... amb assistència de 18 presbíters» (id. id. id. fol. 150).

28 de juny. En la iglesia... «quondam» CRISTOFOL SAGARRA i NADAL, solter, natural de dita parròquia, fill de Montserrat Sagarra i de Teresa Nadal, casats, «que d'edat ... anys se creu morí ofegat junt amb lo seu pare en lo llaüt propi d'ells, en lo viatge que emprengué per...; dit dia se li... amb assistència de 11 presbíters» (id. id. id. fol. 150 v.).

1 de juliol. En la iglesia... «quondam» JOSEP MATA i MESTRE, comerciant, natural de dita parròquia, fill de Josep Mata i d'Antònia Mestre, casats, «marit que era de Josepa Batlle i Puig que d'edat... anys, fou mort en Cumanà...; dit dia... amb assistència de 14 presbíters» (id. id. id. fol. 150 v.).

11 d'agost. En... «quondam» JOSEP ANTON CARBONELL i PASQUAL, natural de dita parròquia, fill de Josep Carbonell i Maria Francisca Pasqual, casats, marit de Maria del Carme Muñoz, «que d'edat de 42 anys, després d'haver eixit de Maracaibo en la Amèrica, morí ofegat en les aigües... als últims de juliol de 1813 segons se assereix; dit... amb assistència de 12 presbíters» (id. id. id. fol. 151 v.).

22 d'agost. En la iglesia... «quondam» PELEGRI ROMEU i ROBERT, comerciant, natural de dita parròquia, fill de Francesc Romeu i Teresa Robert, casats, marit que era d'Antònia Pasqual, «que d'edat de 40 anys morí en lo Hospital de Buenos Aires el 28 de novembre de 1811, segons resulta de la partida de son òbit; dit dia... amb assistència de 11 presbíters» (id. id. id. fol. 152).

31 d'octubre. En la iglesia... «quondam» AGUSTÍ FIGUERAS i COLL, solter, natural de dita parròquia, fill de Miquel Figueras i de Coloma Coll, casats, que d'edat de 26 anys, «morí en Nova Barcelona, en la Amèrica als 28 d'agost de 17... segons escrigué des de allí Pau Amell, boter de la Bassarrodonà; dit dia... amb assistència de 6 presbíters» (id. id. id. fol. 155 v.).

5 de novembre. ... «quondam» SEBASTIA FABREGAS i MASÓ..., fill de Narcís Fabregas i de Maria Masó, casats, marit que era de Josepa Puigventós, «que d'edat de 38 anys morí en Cuba lo último de gener de 1813 segons se té presentit; dit dia... amb assistència de 20 presbíters» (id. id. id. fol. 156).

22 de desembre. ... «quondam» JOAN RIUS i ARTIGAS, natural de dita parròquia, fill d'Andreu Rius i de Teresa Artigas, casats, marit que era de Maria Mata, «que d'edat de 56 anys morí en Cumanà cinc anys ha, segons se assereix; dit dit... amb assistència de 9 presbíters» (id. id. id. fol. 159 v.).

Any 1815

16 de gener. En la iglesia parroquial de la vila de Sitges, bisbat de Barcelona... «quondam» LLORENÇ VIDAL i TORRALBAS, natural de dita parròquia, fill de Joan Vidal i de Teresa Torralbas, casats, víduo de Rita Cassañas, que d'edat de 60 anys «morí en La Habana als 10 de juliol de 1814; dit dia... amb assistència de 24 sacerdots, d'ells 10 caputxins» (id. id. id. fol. 163).

28 d'abril. En la... «quondam» BARTOMEU PUJOL i LLOPIS, fadri..., fill de Pere Pujol i Magdalena Llopis, casats, «que d'edat de 31 anys morí en Matanzas de La Habana, el primer de desembre de 1813 segons carta d'avís; en dit dia se li cantaren... amb assistència de 13 presbíters» (id. id. id. fol. 167 v.).

29 d'abril. En la iglesia parroquial de la vila

de Sitges, bisbat de Barcelona, se ha celebrat lo funeral de cos present, novena i cap d'any per l'ànima del «quondam» FRANCESC ARTIGAS i DURAN, fadri, natural de dita parròquia, fill d'Isidre Artigas i de Teresa Duran, casats, «que d'edat de 40 anys morí negat en Baltimore, riu del Nord de Amèrica, en lo any 1813, segons notícies; dit dia... amb assistència de 10 presbíters» (id. id. id. fol. 168).

23 de maig. En la... «quondam» JOSEP BARGALLÓ i GUARDIAS, mariner, natural de la parròquia de Santa Margarida de La Riera, arquebisbat de Tarragona, habitant en Sitges, fill de Josep i Josepa, casats, marit que era de Maria Francisca Artigas, «que d'edat de 38 anys poc més o menys, morí en La Habana el dia 24 de maig de 1810, segons consta en sa partida d'òbit que se ha rebut i està en poder de la vídua; dit dia... amb assistència de 9 presbíters» (id. id. id. fol. 169 v.).

4 de juliol. ... «quondam» ANTON MARTÍ i MASÓ, fadri..., fill de Anton Martí i Rosa Masó, casats, «que d'edat de 25 anys, morí segons notícies en la Jamaica en lo març de 1914; dit dia... amb assistència de 11 presbíters» (id. id. id. fol. 171).

11 de juliol. ... «quondam» ANTON ROMEU i ROBERT, fadri..., fill de Francesc Romeu i Teresa Robert, casats, «que d'edat 26 anys fou mort per los insurgents de Cumanà...; dit dia... amb assistència de 11 presbíters» (id. id. id. fol. 171 v.).

20 de novembre. ... «quondam» ANTON RIBA i VIVES, mariner, natural de dita parròquia, fill de Miquel Riba i de Francisca Vives, casats, marit que era de Rita Ros, que d'edat de 35 anys «morí en lo bergantí "Palafox" als 4 d'agost de 1813 i fou tirat a la mar, segons consta en la relació librada per los del mateix barco; dit dia... amb assistència de 4 presbíters» (id. id. id. fol. 170 v.).

15 de desembre. ... «quondam» ANTON MATAS i BALLESTER, fadri, comerciant, fill de Anton Matas i Magdalena Ballester, casats, «que d'edat de 32 anys anant des de Maracaibo a... morí ofegat amb los demás del barco, als... de... de 18... segons consta en la carta de avís que rebé la sua mare vídua; dit dia... amb assistència de 12 presbíters» (id. id. id. fol. 170 v.).

CAPÍTOL IV

Any 1816

4 de març. En la iglesia parroquial de la vila de Sitges, bisbat de Barcelona, se ha celebrat un funeral de cos present, novena i cap d'any per l'ànima del «quondam» ANTON MIRAVENT i SOLER, pagès, solter, natural de esta parròquia, fill d'Anton Miravent, pagès i de Rosa Soler, casats, que d'edat de 27 anys «morí en las Honduras, de resultas d'haver-li esclafat una cama un canó, li serraren i de resultas morí i fou enterrat en la platja de dit castell; anava en lo místich del patró Degàs i cuidava dels de Vilanova, als... de juliol de 1806, segons relació de Manucl Mestre»; dit dia se li cantaren 3 prosas, 3 lletanies i laudes de difunts amb assistència de 10 presbíters» (A. P. Llibre d'òbits 1808-1824, fol. 178 v.).

16 de març. En... «quondam» BARTOMEU ROBERT i GALCERAN, fadri, comerciant, natural de dita parròquia, fill de Josep Bonaventura Robert i de Maria Francisca Galceran, casats, «que d'edat de 19 anys morí en Cuba als 12 agost de 1814 segons carta escrita des d'allí al pare del difunt; dit dia... amb assistència de 10 presbíters» (id. id. id. fol. 180 v.).

17 de maig. En... «quondam» AGUSTÍ PLANAS

i CLARIANA, natural de dita parròquia, fill d'Agustí Planas i Antònia Clariana, casats, «que d'edat de 23 anys fou mort per los insurgents cosa de tres anys ha, en Xarraramas en la Amèrica, segons relació de son company lo hereu Palma de la Bassarrodonna qual pogué escapar-se; dit dia... amb assistència de 12 presbítors» (id. id. fol. 180 v.).

26 d'agost. En la iglésia... «quondam» JOAN GUIMERA i CARBONELL, solter, comerciant..., fill de Joan Guimerà i de Rosa Carbonell, casats, «que d'edat de 63 anys morí en la vila de La Habana, als... de... 1814, segons se assereix; dit dia... amb assistència de 10 presbítors» (id. id. fol. 182 v.).

16 d'agost. En la... «quondam» FRANCESC GUASCH i PLANAS, mariner..., fill de Jaume Guasch i Madona Planas, casats, marit que era de Teresa Portas, «que d'edat de 40 anys morí en Amèrica... segons declarà... que lo vejé morir; dit dia... amb assistència de 14 presbítors» (id. id. fol. 182).

20 de desembre. ... «quondam» JOSEP RABASA i ROIG, mariner, natural de la parròquia de Torre de'm Barra, habitant en Sitges, fill de Pere i de Maria, casats, marit que era de Josepa Ferret, «que d'edat de 40 anys, morí cosa de 8 anys ha en la Amèrica, segons se assereix; dit dia... amb assistència de 10 presbítors» (id. id. fol. 185).

Any 1817

Als 29 de gener. «En la iglésia parroquial de la vila de Sitges, bisbat de Barcelona, se ha celebrat lo funeral de cos present, novena i cap d'any per l'ànima del «quondam» GAÏETA RÓBERT i BALLESTER, comerciant, natural de dita parròquia, fill de Pere Robert i de Eulàlia Ballester, casats, marit que era de Teresa Febrer «que d'edat de 52 anys morí en Cuba, lo dia 12 d'agost del pròxim passat any de 1816 havent rebut los sacraments; féu testament en mans del notari don Juan Duchenes, de lo que verifica i dóna fe don Josep Anton Díaz Lloret, párroco del Sagrament de la Santa Iglésia Metropolitana de Cuba amb fecha 30 d'agost de 1816; dit dia se li cantaren 3 prosas, 3 lletanics i tot l'ofici de difunts amb assistència de 20 sacerdots» (id. id. fol. 185 i 186).

Als 21 d'abril. ... «quondam» MAGÍ FORMENT i CRUSATS, comerciant, solter..., fill de Cristòfor Forment i de Engràcia Crusats, casats, «que d'edat de 48 anys, poc més o menys, morí en Santa Marta en la Amèrica, als... de... de 1807; dit dia se... amb assistència de 20 sacerdots» (id. id. fol. 187 v.).

Als 19 de maig. En la església parroquial... «quondam» MARIAN MAS i HILL..., fill d'Isidre Mas i de Maria Hill, casats, marit que era de Maria Montaner, «que d'edat de 36 anys morí en la ciutat de Santiago de Cuba, als 3 de setembre de 1814 i lo dia 4 següent fou enterrat en lo fossar de dita Eglésia Metropolitana de Cuba, havent rebut solament lo sacrament de la extremaunció per causa de la gravetat de sa malaltia, de lo que dóna fe don José Maria de Herrera i Moya, vicari curat del Sagrari de dita ciutat de Cuba, en un mig full de paper comú, no sellat ni legitimat, en fecha 9 de gener de 1815, que per part de la vídua se ha presentat per la formació de la present partida; dit dia... amb assistència de 7 sacerdots» (id. id. fol. 188 v.).

Als 30 d'octubre. ... «quondam» ANTONIO MILÀ i VENDRELL, solter, comerciant..., fill d'Antònio Milà i Teresa Vendrell, casats, «que d'edat de... anys fou mort per los insurgents de la província de Guayana en lo juny de 1811,

segons declaració dada per don Francesc Puja-des, que en aquella ocasió estava establert en la mateixa Guayana; dit dia... amb assistència de 12 sacerdots» (id. id. fol. 191).

Als 12 de novembre. ... «quondam» JOSEP CARBONELL i TORRENS, comerciant..., fill de Salvador Carbonell i Maria Torrens, casats, marit que era de Rosalia Carbonell i Carbonell, «que d'edat de 45 anys, morí en lo Bayamo en Amèrica als u de setembre de 1816 i fou enterrat en lo camposanto de la auxiliar de Sant Joan Evangelista, com és de veure en los papers que estan en poder de sa vídua; dit dia... amb assistència de 11 sacerdots» (id. id. fol. 191).

Als 10 de novembre. En la... «quondam» AGUSTÍ CASSANES i ROIG, comerciant..., fill d'Agustí Cassañes i de Maria Teresa Roig, casats, marit que era de Maria Josepa Carbonell i Llopis, «que d'edat de 27 anys poc més o menys, morí en València, distant 6 leguas de Puerto Cabello en la Amèrica, en lo any 1814, sobre lo que donà avís Josep Miret, comerciant, a la vídua de dit Cassañes i altrament consta en la declaració que ha fet pendre la vídua; dit dia... amb assistència de 10 sacerdots» (id. id. fol. 192).

Any 1918

Als 16 de gener. En la església parroquial de la vila de Sitges, bisbat de Barcelona, se ha celebrat lo funeral de cos present, novena i cap d'any per l'ànima del «quondam» JOAN BAPTISTA LLOPIS i CASSANES, solter, natural de dita parròquia, fill de Joan Llopis, boter i de Francisca Cassañes, casats, que d'edat de 23 anys morí en la fragata "Las Dos Hermanas Andreyra" (?) en lo viatge que feu des de Barcelona a la costa de Àfrica, havent eixit de Barcelona als 13 de gener de 1817, de lo que ne donà avís lo capità de la fragata des de La Habana amb fecha 11 d'octubre de 1817 a l'infrascrit curat, i lo capità és Francesc Romagosa i Esparducer, natural de esta parròquia; dit dia se li cantaren... amb assistència de 9 preveres» (id. id. fol. 193 v.).

Als 29 de juliol. ... «quondam» CRISTÒFOL VIDAL i LLOPIS, comerciant..., fill del patró Cristòfol Vidal i de Teresa Llopis, casats, marit que era d'Antònia Josepa Sagarra, «que d'edat de 55 anys morí repentinament davant el poble de Macuto baixant per lo riu des de Nova Barcelona a la Guayra, ahont se li donà eclesiàstica sepultura no havent pogut rebre Sagrament algun conforme la carta de avís que des de la Guayra escriu lo senyor Salvador Mestre, comerciant de esta, al senyor Bonaventura Francolí amb fecha 27 de maig del corrent any; diu se verificà la mort lo dia 22 del dit maig; dit dia se li... amb assistència de 9 preveres» (id. id. fol. 196 v.).

Als 3 d'agost. ... «quondam» BARTOMEU SARDA i PARELLADA, solter, comerciant, fill de Francesc Sardà i Marina Parellada, casats, «que d'edat de 27 anys morí en Cuba als 6 de febrer del corrent any, havent rebut los sacraments segons consta en la carta de avís que Daniel Aravitg, comerciant, resident en Cuba escrigué a la mare del difunt; dit dia... amb assistència de 9 preveres» (id. id. fol. 197).

Història dels gegants de la vila de Sitges

(Premi Folklore de Sitges 1987)

MIQUEL MARZAL I ORTIZ

*Dedicat als meus pares M.ª Dolors i Miquel i a totes les persones vinculades al món geganter sitgetà que han fet possible la perduració del Ball dels Gegants a la nostra vila durant 147 anys.
Sitges, estiu del 1987.*

INTRODUCCIÓ

Els gegants com a tals, tenen els seus orígens en els ninots de fusta que en temps dels cèltes es construïren per atribuir poders fertilitzants als seus deus. A tota Catalunya, s'incorporaren els gegants en les festes populars el segle XIV, en el qual l'Església va incorporar costums paganes a les festes de Corpus Christi. També van aparèixer els gegants en els entremesos i representacions teatrals. Cap al segle XVI va iniciar-se el costum de vestir els gegants amb la roba que en aquella època estava de moda.

A Sitges, els gegants presideixen els festeigs populars i és costum de pentinar la geganta amb el pentinat de moda d'aquell any. Concretant ja, la història d'aquests personatges, cal dir que els historiadors que investiguen la procedència i aparició dels gegants, afirmen que aquests simbolitzen la idolatria i els herois vençuts pel cristianisme. Degut a aquestes deduccions es pot explicar el fet que els gegants presideixin les processons en les festes Majors i altres actes populars o religiosos, com es feia amb els vençuts pel cristianisme, com ja he mencionat abans. Aquests vençuts, eren obligats a desfilar davant dels vencedors, com a mostra de derrota i humiliació. Pot també entendre's la presència dels gegants, com un símbol d'omnipotència de Déu, davant el qual s'humilien tant els més forts com els més dèbils.

Els historiadors discrepen sobre els principis del costum de sortir els gegants en les festes populars de Catalunya, però observant la indumentària que duïen, semblant a l'àrab fins al segle XIX, es va arribar a la conclusió que, era degut a l'expulsió dels moros i jueus de la península. Però va crear encara més confusió sobre el tema, que a la mateixa època (s. XIX), a la ciutat de Bilbao, una de les tres parelles de gegants que hi havia anava vestida a l'estil de Carles VI.

Com a dada històrica destacable, cal dir, que el 1778 el rei aleshores d'Espanya Carles III, va fer en contra de l'aparició dels gegants en les festes religioses com el Corpus Christi un comentari que deia: «Ha llegado a mí noticia de notable irreverencia que en la fiesta del Corpus Christi de este año, se han cometido, con ocasión de los gigantes i danzas... Sólo servirán para aumentar el desorden y distraer y resfriar la devoción a su Divina Majestad». Per això va enviar un article al Bisbe de Barcelona, en el qual expressava: «Real Cédula. D. Pedro Escalano de Arieta. Rvmo. Sr. Obispo de Barcelona. Ilmo. Señor: De acuerdo del Consejo, remito a V. I. el ejemplar adjunto de la cédula de S. M. por lo cual manda que en ninguna iglesia de estos reinos, sea catedral, parroquia o regular, haya en adelante danzas, ni gigantes ni gigantillos, sino que cese del todo, esta práctica en las procesiones y demás funciones eclesiásticas, como poco conveniente, a la gravedad y decoro

que en ello requiere. A fin V. I. se halle enterado de su contenido ponerlo en la superior noticia del consejo. Dios guarde a V. I. muchos años. Madrid 18 agosto 1780». Aquesta prohibició es va fer al 1778, però els documents no es van estendre fins al 1780.

ELS GEGANTS DE SITGES

A Sitges, el fet geganter, té ja una llarga història. Hi ha petites notícies sobre l'aparició dels gegants a Sitges. Se sap que la nostra vila, el 1840, va gaudir per primera vegada d'una parella de gegants. Aquests van ésser construïts per l'artista local Joan de Querol i Cabanyes ajudat pel seu germà Joaquim. No se sap segur si aquests gegants es van fer per iniciativa privada o per ordre de l'Il·lustríssim Ajuntament de Sitges.

La roba d'aquests gegants era d'estil moro. El disseny de les cares es va copiar de les d'una parella de colons que feien de masovers en una masia del senyor Querol.

Com és tradicional a la nostra vila cada any es pentinava per la Festa Major la geganta amb el pentinat de moda en aquella temporada. Degut al pas dels anys i als canvis de pentinat, el 1888 la nostra geganta va estrenar perruca, segons el model del perruquer Ignasi Barrabeix.

Se sap oficialment que aquesta parella de gegants va sortir fins al 1895, any en què se sap la construcció de la nova parella de gegants. Però segons fons fidedignes, aquests gegants van sortir només fins al 1912, per la senzilla raó de l'elevat pes de la nova parella de gegants. Aquests gegants moros, després d'uns anys, van passar a les mans del senyor Josep Robert Soler, que els va comprar a l'Ajuntament i els va regalar a un poblet d'a la vora de Vilafranca del Penedès, on tenia unes propietats.

El 1897 la nova parella de gegants ja estava preparada per a sortir al carrer. Els responsables de la seva construcció va ésser una Comissió a la qual es va assignar també la confecció dels vestits. Aquesta parella de gegants volia representar Jaume I el Conqueridor el gegant, i una dona de la seva època la geganta. L'obra de l'artista es va acostar molt a la representació dels il·lustres personatges. El rei, és a dir, el gegant, porta una corona comtal, adornada amb pedres de diferents colors i un ceptre amb armes del regne d'Aragó. L'espasa és característica de l'època, i porta també túnica i capa. La geganta porta una diadema, i amb la mà se subjecta el vestit. Aquests vestits eren de l'època en què estaven caracteritzats els gegants.

L'artista encarregat de confeccionar-los va ser el senyor Labarta, ajudat pels senyors Vidal i Marsal. La direcció del vestuari la va portar el senyor Santabiestra i l'ornamentació el senyor Sala. També va col·laborar en la seva construcció el senyor Escales. Cal destacar, que aquesta parella de gegants es va fer a la casa «El Ingenio» del Passeig de Gràcia de Barcelona.

En un primer moment, aquests gegants van tenir alguns defectes. Cal destacar per exemple el vestit de la geganta, que no anava molt d'acord amb el del gegant.

Aquests gegants es van inaugurar el dia 23 d'agost del 1897, amb motiu de la inauguració,

també, de la primera casa per a obrers construïda als terrenys de la Terracavada. Aquesta idea de la casa per a obrers va ser duta a terme pel senyor Josep Soler i Cartró. Els nostres gegants van fer aquell dia un curt recorregut, passant pel carrer Major, Sant Francesc i finalment la casa per a obrers.

Com a nota destacable d'aquesta inauguració dels gegants, cal dir que només hi havia un geganter, en Mestret, el més fort del poble. L'home va fer una proesa, portant ell sol els gegants aquell dia. El que va realitzar va ser el següent: va portar primer el gegant de la plaça de l'Ajuntament al Cap de la Vila, i després va tornar a l'Ajuntament a buscar la geganta. Del Cap de la Vila va portar altra vegada el gegant fins als terrenys de la Terracavada i després va tornar a buscar la geganta i la va dur al mateix lloc. La gent del poble en veure això va comprendre que portar els gegants no era tan difícil, i aleshores es van afegir al Mestret en Magí d'en Borràs i en Domingo Matas Soler. Cal afegir que la primera vegada que van caure-li els gegants, en Mestret va deixar de fer el ball.

La relació dels noms dels geganters del 1897 fins als anys 30 van ésser: Mestret, Caberdós, Catllà, Josep Milà Mirabent (Pitu del Mas d'en Liri), Quim de Garraf, Josep Ferret (Mesquer), Domingo Matas Soler, Magí d'en Borràs, Pau Gual, Jaume Mora, Jaume Roses, Carles Canyelles, Marià Carbonell, Antoni Martí, Marià Grau, Capdet (Renego), Silvestre de Vilanova, el Gran de Vilanova, Francesc Mirabent i Salvador Urgelles i Badia.

Tornant a la història dels gegants, el 1902 van participar en un concurs de «Gegants, nans i monstres» celebrat a Barcelona amb motiu de les festes de la Mercè. Els nostres gegants van causar una forta impressió al jurat qualificador, que els va concedir una merescuda medalla d'argent que actualment llueix el gegant al pit, al costat de l'altra que va guanyar el 1920 a les festes de la Mercè de Barcelona com la parella de gegants que va ballar amb més estil.

A l'any 1910, diverses persones responsables de la parella de gegants acceptaren la iniciativa del conseller senyor Ferrer, acordant de fer reparar els gegants. Per això van iniciar una subscripció per tal de finançar les reparacions que poguessin sofrir, com arreglar-los la cara, rentar les robes, i repintar i reconstruir els estris que porta el gegant. Els encarregats de subvencionar les obres van ésser uns industrials anònims de la nostra vila, que es van oferir desinteressadament a pagar el que fos necessari de la seva butxaca. Un cop fetes les restauracions pertinents, l'alçada dels gegants era de 4'20 m ell i 4'10 ella. El pes era de 113 quilos cada un. El vestit del gegant era de color verd, la capa granate bordejada d'armini. El cinturó era daurat amb pedreries. La geganta portava el vestit de color marró clar i una túnica granat amb una sanefa daurada i un collaret amb una creu de pedreria.

Anys després per diferents causes com el desgast de la roba i retocs en el seu interior van disminuir de pes considerablement, i van passar a pesar 90 quilos el gegant i 83 la geganta.

Cal dir que el 1931, per motius polítics, el gegant va sortir amb un mocador al cap en comptes de la tradicional corona. Aquest fet va passar amb motiu de la proclamació de la II República a Espanya.

Un altre fet que va canviar la fisonomia del gegant per raons polítiques es va produir al 1939, any en què va acabar la guerra Civil espanyola amb l'entrada del règim del general Franco. El gegant va sortir sense barba ni bigoti. ¿Aquest

fet es va produir com a càstig perquè el gegant havia portat el mocador republicà, o perquè la seva apariència amb la barba i el bigoti donava una imatge republicana o monàrquica?, o era un canvi d'imatge? Aquesta forma de sortir el gegant no va agradar gaire a la població, que era molt exigent i donava el seu vot als gegants tradicionals.

En tots aquests anys la colla de grallers que tocava amb els gegants venia d'altres pobles. La colla d'en Ros i d'en Maurici, de les Massuques (Garraf) i la colla dels Peregrins, de Sant Llorenç del Penedès (Baix Penedès).

L'any 1939, va entrar una nova colla de geganters anomenada la colla Jove, formada pels següents components: Lluís Mataix Freixes, Joan Duran, Francesc Patet, Francesc Jacas Rovira (Pau Figa), Pujol, Josep el Mariner, Ricard Baqués Marín, Llorenç Baqués Marín i en Delgado (que només els va portar tres cops), J. Valldosera i A. Nogués.

Amb l'aparició d'aquesta nova colla de portadors es va produir un fet que va canviar rotundament la forma d'actuar dels gegants. A partir d'aquest any els nostres gegants van començar a ballar al so de la gralla i dançaven amb qualsevol tipus de música, tant si era música grallera o passos dobles, valsos o marxes militars, que tocaven les bandes que venien a tocar per la Festa Major. Fins a aquest any els gegants no tenien el costum de ballar, sinó que feien el tradicional pas solemne que es fa per Corpus actualment. Aquell any el músic per excel·lència que tocava amb els gegants, era en Josep Capelles, que tocava el flabiol i el timbalet. Més endavant s'incorporarien l'Antoni Duran i en Martí.

Quan va entrar aquesta nova colla de geganters es va introduir el fet de portar un uniforme, que substituï la tradicional camisa quadrada i faixa que es duia fins aquell moment. Aquest nou vestuari constava de tres camises grogues i tres de blaves, diferenciant així els portadors dels gegants dels de la geganta. La faixa es va seguir portant per no perdre la tradició. La roba de les camises i la seva confecció varen ser regal del senyor Nobials. La senyora encarregada de fer les noves camises dels geganters va ser la Rosa Muntaner Sardà, vídua de Mirabent.

Durant aquesta època, els gegants van fer una cosa, per primera vegada durant la seva història. Els gegants van baixar per les escales de la Punta fins a la platja. Els encarregats de fer tal proesa va ser els germans Baqués en Llorenç i en Ricard. Per poder baixar tranquil·lament per les escales, van haver de fer unes potes especials pel darrere per no topar amb els graons. Van fer unes potes plegables, i així evitaven el frec amb el terra i el perill de caiguda. El constructor d'aquestes potes va ésser en Fontanals que va fer un gran treball. Actualment, els gegants no porten aquest tipus de potes ja que quan el geganter deixa el gegant a terra la frontissa s'aniria deteriorant, i per tant hi ha perill de trencament i una possible caiguda fortuïta.

Durant aquests anys, també, amb la nova colla de geganters es va plantejar el problema de decidir si els portarien la colla jove o la colla vella. Per això l'Ajuntament feia unes subhastes atorgant el privilegi de portar els gegants al que cobrés menys. Els que sempre van portar els gegants va ser la colla jove, ja que eren uns entusiastes de la festa i del ball, i sempre deien a l'Ajuntament que cobrarien 25 pessetes menys que els altres portadors. Sempre que va sortir, la colla jove de geganters va sortir de franc. Durant aquests anys hi ha referències que els

gegants pesaven 92 quilos ell i 89 ella.

Després de la Festa Major era tradició que en Jesús Carbonell Muntaner i el seu fill J. Carbonell Rallo, desmuntessin i guardessin els gegants a les golfes de l'Ajuntament, plegant i guardant també la seva roba després de ser rentada. Un dia abans de la vigília de la festa major de l'any següent, aquests dos homes eren també els encarregats de tornar-los a muntar i vestir, davant de tota la gent que ja esperava amb ansietat aquest fet anual. Actualment aquesta tradició s'ha perdut, i els gegants són guardats al Maricel o són tapats amb un plàstic. Això segons el senyor Baqués, i jo estic d'acord amb ell, no és bonic, ja que alguns dies el museu està obert al públic i qualsevol persona els pot veure. Per tant es perd aquella il·lusió de veure els gegants per la Festa Major i el Corpus.

El 1950 la colla de geganters va sofrir lleus variacions. Alguns dels antics van perdurar, però havia de renovar-se el grup. Els geganters que a partir d'aquest any formaren la colla són: Francesc Jacas Rovira (Pau Figa), Ricard Baqués Marín, Llorenç Baqués Marín, Lluís Mataix Freixas, José «el Andaluz», Pujol, Durán i en Pedro «de la Casilla». El 1954 la colla de grallers dels gegants estava formada per sitgetans. Eren: Julió Vidal Blandes, Antoni Oliver Ràfols, Manel Vendrell Capdet, Joaquim Ràfols Sabater i Lluís Ràfols Sabater.

Un any després el 1955, la nostra parella de gegants va estrenar vestits nous, confeccionats per la firma sitgetana Maragda, segons el projecte i dibuix de l'artista sitgetà Artur Carbonell, reflectint en els vestits una indumentària del segle XV, que va ésser inspirada en un llibre que parlava de l'època.

Com dèiem, el 1955, l'organitzador de les festes populars de Sitges, que era el senyor Samuël Barrachina, va fer fer uns vestits nous per la nostra parella de gegants, a causa del fort desgast i antiguitat dels anteriors. La firma Maragda va confeccionar els vestits. La direcció del projecte la tenia la senyora Antònia Robert de Montserrat. Les col·laboradores i constructores d'aquests vestits van ésser entre d'altres: M.ª Pepa Robert Montserrat, M.ª Antònia Montserrat, Teresa Sánchez, Maria Capdevila, Tàpia Montserrat, Africa Alemany, Vinyet Mirabet, Nita Gandia, Conxita, Carme Pons, Dora Pons i M.ª Dolors Ortiz. Els vestits es van fer quasi en la seva totalitat a Sitges. Cal destacar com a anècdota que el barret de la geganta s'havia de fer a can Martí Martí, de Barcelona, al passeig de Gràcia, però aquesta botiga estava de vacances. Davant d'aquest seriós problema la Teresa Sánchez i l'Antònia Montserrat van haver d'estar tota la nit per a poder fer el barret, a causa de la proximitat de la Festa Major.

La roba dels gegants era de diferents tipus i colors. La capa del gegant era de vellut granat. El vestit era de color gris, del tipus de tapisseria, la roba tenia diferents dibuixos, però tots dins la gama grisenca. L'estora del gegant era negra amb uns quadrets d'un color ataronjat. El gegant porta unes canelletes del mateix color que l'estora. La geganta porta un vestit de color rosat. Aquest és llis totalment, amb un brodat a baix del vestit. L'estora és de color negre igual que la del gegant, però amb la petita variació que aquesta porta uns brodats de color groc que reproduïen uns dibuixos que es van repetint a tot el llarg. El vel és de tergal fi. Les mànegues són llises i de roba bastant reforçada, de color blanc i col·locades al braç de forma bufada. Cal destacar en la indumentària de la geganta les ornamentacions que porta el barret,

que són pedres de diferents colors. Els brodats de la geganta van ésser fets per una senyora de Barcelona, que es dedicava a aquest tipus de feina.

En el dia 23 d'agost del 1955, vigília de Sant Bartomeu, els gegants començaren a davallar pel carrer Major, per fer la primera sortida de la Festa Major d'aquell any. Els vestits dels gegants van tenir un èxit fulgurant. El públic sitgetà, reconeixent l'exquisida labor de les noies de la Maragda, les van encoratjar i felicitar per la seva feina. Aquell mateix any, com és tradicional, els nostres gegants van anar a les festes de la Mercè de Barcelona, a la concentració de gegants que se celebra anualment a la ciutat comtal. Les modistes de la Maragda van anar-hi per a vestir als nostres gegants, i van quedar sorpreses, explica la Teresa Sánchez, per la bellesa que produïa veure tots els gegants junts, i la concentració de tots ells al passeig de Gràcia, procedents de diferents carrers. La nostra parella de gegants va tenir molt èxit entre l'entusiasta públic barceloní.

Durant aquesta època el perruquer dels gegants per excel·lència era en «Dandy», de nom Francesc, que tenia la perruqueria al carrer de Sant Francesc. Durant aquests anys, l'encarregat de vestir i desmuntar els gegants era en Josep Farreres, i el seu ajudant en Josep Carbonell. Tots dos successors d'en «Rallo». El 1957 es van afegir a la colla de geganters de Sitges l'Antoni Parra i en Ramon Eroles. Anys després, el 1960 va afegir-se al grup en Manel Berlan, «Vetes».

Catorze anys després, el 1974, hi va haver una nova generació de geganters, de la qual molts encara hi són actualment. Aquesta nova generació estava formada pels següents components: Lluís Lago Farreres, Curro Sàez, Josep Antoni Moclús, Josep Antoni Montero, Carles Ripoll Paretas i en Francisco Arbonés. I un any més tard, el 1975, per iniciativa del conseller d'esports i president de la Comissió de Festes, el senyor Frederic Montornès Pino es va construir una nova parella de gegants a causa de l'elevat pes dels vells, que per les caigudes i desgast natural dels últims anys, pel guix, les capes de pintura i els reforços al bastiment de fusta, ja pesaven 110 quilos cada un. Aquests gegants nous pesen uns 80 quilos aproximadament.

Aquests gegants es van fer a la casa «El Ingenio» del carrer Ferran de Barcelona. Els motllos dels caps del gegant i de la geganta es van prendre dels anteriors gegants, per tal que els nous en fossin una exacta reproducció. La roba d'aquests gegants es va fer també a l'«Ingenio». El gegant portava una capa de color blau, ribetejada amb ermuni. El vestit era de color daurat amb un escut al pit amb les quatre barres catalanes i el castell de Sitges. L'estora era de color vermell amb diferents dibuixos amb forma de línia de color groc. Les canelletes eren del mateix color que l'estora. La geganta portava una capa blava, també amb ermuni. El vestit era de color granat, amb l'estora de color blau marí amb dibuixos de color blanc i vermell amb forma de línies. Al cap portava una diadema.

El dia 25 de maig del 1975, amb motiu de la festivitat del Corpus Christi, les dues parelles de gegants, la vella i la nova van ser exposades a la Casa de la Vila. Els nous gegants van provocar entre els sitgetans, diferents opinions respecte a la seva semblança amb el vells. Uns deien que la geganta tenia el cap tort, i veritablement era així, altres que el gegant no tenia la mirada ferotge que tenia el vell, altre que si eren de plàstic, etc. A les 7,30 h de la tarda, vigília de Corpus els nous gegants van ésser trets de l'Ajuntament per anar fins al Cap de la

Vila. Anaven acompanyats dels Cubanos i dels Infantils, dels néts del senyor Federico. Al Cap de la Vila dedicaren una ballada als assistents.

Per tradició els nostres gegants ballen cançons populars al so de gralles, però també és tradició des de fa molts anys, millor dit des de la colla d'en Baqués, que després de l'actuació a la sortida d'Ofici facin darrera l'Ajuntament llargucs i gòniques ballades al so de la banda de música. Ballen pas dobles, valsos, marxas militars, etc. Si es veu que els vola la capa, aquest fet vol dir que el geganter que el porta és molt fort. Els gegants fan també una gran ballada després de la processó de sant Bartomeu davant de l'Ajuntament, com a cloenda de la Festa Major. Y mentre la gent els acomiada amb forts aplaudiments, tothom pensa en el seu interior, que el setembre, per santa Tecla els torrà a veure ballar.

Els grallers dels gegants en aquesta època eren els següents: Manel Vendrell Capdet, Joaquim Rafols Sabater, Joan Vidal i Antoni Oliver Rafols. També tocaven amb els gegants la colla d'en Guillermo, amb l'Emili Gené Mancillas, i el seu fill Joan Giné Mirabent, amb en Guillermo Alemany i en Joan Muntaner i el seu fill. Aquells anys, l'encarregat de pintar i retocar els gegants, era en Salvador Marcet, que posava un interès extraordinari en la seva tasca.

El 28 de juliol del 1975 els nostres nous gegants van assistir a la concentració gegantera del Penedès, que se celebrava a Sant Pere de Ribes per la seva Festa Major. Amb els gegants de la nostra vila hi havia entre d'altres els de Vilafranca, Sant Pere de Ribes, Vilanova i la Geltrú, L'Arboç, etc. La nostra parella de gegants va tenir un gran èxit tant de presència com pel seu ballar. Cal destacar com a anècdota, que els vestits dels gegants nous no acabaven de agra-

dar i per això dos geganters, en Josep Pujol i en Llorenç Baqués Nicolàs van fer una col·lecta pels comerços i cases del poble, per poder fer la nova roba dels gegants, que és la que actualment porten. El 1976, es van incorporar dos membres més a la colla de geganters en Josep Ferret (Mesquer), Josep Díaz i en Carles Nogués. Cal dir que vers l'any 1973, els nostres geganters van anar a portar els gegants de Vilanova i la Geltrú, ja que aquests s'havien quedat sense geganters. Les ballades dels gegants van tenir un gran èxit i a partir d'aquest fet es va crear l'Escola de Geganters de Vilanova i la Geltrú.

Entrant ja en la recta final d'aquesta part de la història dels gegants de Sitges, explicaré els fets més recents. La indumentària actual dels geganters és de pantaló i camisa blancs, faixa negra i, com no, les tradicionals espadenyes, i l'escut de Sitges a la banda esquerra de la camisa. Hi havia hagut ocasions en què la faixa era de color vermell o blau. Els geganters actuals, que porten el ball dels gegants de Sitges són els següents: Jordi Noguera, Llorenç Baqués Nicolàs, Antoni Mico, Josep Pujol, Antoni Vigó Julià, Josep Palacios, Sebastià Mirabent, Francesc Parra López, Lluís Lago Farreres, Josep Milà, Daniel Tino i en Francisco Caballero. Els grallers que fins a l'any passat van acompanyar els nostres gegants són: Guillem Alemany i fill, Joan Vidal, Joan Muntaner i el recentment finat, i extraordinari timbaler, Emili Gené Mancillas, que serà substituït aquest any pel seu fill Joan Giné Mirabent.

Actualment, els encarregats de la conservació dels gegants són la mateixa colla de geganters i les seves mullers.

Aquest número ha estat publicat amb el suport de la

CAIXA DE CATALUNYA
